

Zichtbaarheid positief: functies met zicht op kwetsbare ruimte in de avonduren.

Sociale veiligheid via ontwerp, inrichting en beheer

▲ Zichtbaarheid negatief: bochtige weg met overhangende boom (in combi met onvoldoende verlichtingsarmaturen belemmert de zichtbaarheid.

De manier waarop de openbare ruimte en de gebouwde omgeving is vormgegeven, beïnvloedt de veiligheid en de veiligheidsbeleving van mensen. Op goed ontworpen, gebouwde en beheerde plekken is het praktisch onmogelijk om overlast te veroorzaken of delicten te plegen, terwijl andere plekken criminaliteit als het ware uitlokken en daar gelegenheid de dader maakt.

Veiligheid is er in vele soorten: brandveiligheid, voedselveiligheid, verkeersveiligheid, ARBO-veiligheid, gezondheidsveiligheid, sociale veiligheid. Over die laatste soort veiligheid hebben we het hier. De openbare ruimte zou immers 'buiten gewoon veilig' moeten zijn. Een omgeving waarin mensen zich vrij van de dreiging van criminaliteit¹ moeten kunnen bewegen - van vandalisme tot geweld en van diefstal tot terrorisme - en waarin mensen zich ook veilig kunnen voelen.²

Veiligheid lijkt vaak werk voor specialisten en experts op het gebied van beveiliging, maar het zijn vaak ontwerpers, inrichters en beheerders die de meeste invloed hebben op veiligheid. Bij de aanpak van sociale veiligheid kan geleerd worden van historische ontwikkelingen in de (volks)gezondheidszorg, brandbestrijding en verkeersveiligheid. Op al deze gebieden zijn het vooral preventieve activiteiten van ontwerpers en beheerders geweest die het grote verschil hebben gemaakt. Zo is de verbetering van de

volksgezondheid vanaf de negentiende eeuw in belangrijke mate het gevolg geweest van het aanleggen van riolering en waterleiding, de drooglegging van moerassen en de keuring van waren en levensmiddelen. De medische verzorging en de behandeling van patiënten hebben slechts beperkte invloed gehad op de volksgezondheid. Ook de aanmerkelijke daling van het aantal branden is grotendeels toe te schrijven aan de invoering van wettelijke 'keuren' en normen voor bouwen, wonen en werken en aan de controle op de naleving daarvan. Voor verkeersveiligheid geldt iets vergelijkbaars: ondanks de extreme toename van de mobiliteit is het aantal doden en gewonden enorm gedaald, vooral door voertuigveiligheid, het ontwerp van wegen, en verkeersgeleiding en ontwerpconcepten (van wegversmalling en rotondes tot woonerf en *shared space*). Handhaving (denk aan APK, snelheid, alcohol) is daarbij zeker niet onbelangrijk, maar speelt een relatief bescheiden rol.

Veilig Ontwerp en Beheer

Ook de sociale veiligheid kan relatief eenvoudig worden beïnvloed door ontwerp, bouw, inrichting en beheer. Door in een vroeg stadium van het ontwerp hier al over na te denken, kan worden gewerkt aan sociale veiligheid. In de ontwerp- en inrichtingsplannen - maar ook in de beheerstrategieën en -plannen - moet veiligheid geborgd worden. Het is zaak risico's te keren.

In Nederland heet dat Veilig Ontwerp en Beheer.³ In het buitenland komt men hiervoor de term Crime Prevention Through Environmental Design (CPTED) tegen: door de fysieke en sociale omgeving te beïnvloeden kan men de risico's van onveiligheid verminderen.

ZETA

Of een situatie sociaal veilig is, kan door allerlei factoren worden bepaald. In de nationale en internationale handboeken⁴ hanteert men vier vuistregels die deze factoren samenvatten:

- Zichtbaarheid
- Eenduidigheid/markering
- Toegankelijkheid
- Aantrekkelijkheid

Voor dit viertal wordt de afkorting ZETA gehanteerd.

Zichtbaarheid betekent dat gebruikers van een gebied de omgeving moeten kunnen overzien en het

gevoel hebben dat andere aanwezigen hen kunnen zien. Zien en gezien worden, moet breed worden opgevat. Het gaat ook om 'horen en gehoord worden' en niet in het minst om 'kennen en gekend worden'. Dit betekent dat voldoende mensen aanwezig moeten zijn om te kunnen zien en horen en dat ook een bepaalde kleinschaligheid nodig is om de omgeving en de mensen daarin te kennen en gekend te worden. De aanwezigheid van mensen hangt ook af van de functies in het gebied; in monofunctionele gebieden is de kans groot dat het er op bepaalde tijden uitgestorven is. Een veelvoorkomende valkuil is schijnveiligheid. Bijvoorbeeld verlichting kan het idee geven dat het er veilig is, maar verlichting geeft alleen veiligheid wanneer dit gecombineerd wordt met een vorm van toezicht die te hulp schiet als er iets gebeurt. Datzelfde geldt bijvoorbeeld ook voor camera's. Die geven op zich geen veiligheid, maar moeten altijd onderdeel zijn van een keten en een doordachte veiligheidsstrategie.⁵

Bij toegankelijkheid is een duidelijke *routing* met goede oriëntatiemogelijkheden belangrijk voor een positieve beleving. Het gebied moet voor zijn gebruikers goed toegankelijk zijn, maar indien nodig wordt de toegankelijkheid beperkt. Tevens is goede bereikbaarheid voor politie en andere hulpdiensten van belang. Het is zaak een goede balans te vinden tussen vluchtwegen voor potentiële slachtoffers en daders.

Eenduidigheid betekent dat zowel voor bezoekers als voor beheerders duidelijk dient te zijn welke status een gebied heeft (privé, semi-privé, semi-openbaar of openbaar) en wie voor het beheer verantwoordelijk is. Goede grenzen geven de mogelijkheid de

▲ 1. Eenduidigheid positief: zo kan het ook: intermediair tussen huis en openbaar pad.

2. Eenduidigheid negatief: een allegaartje aan afrasteringen. Attractiviteit laat ook te wensen over.

3. Toegankelijkheid positief: bundeling van stromen is vooral in de avonden prettig.

4. Toegankelijkheid negatief: een dergelijk achterpad is niet meer van deze tijd (inbraakgevoelig) en kun je hier wel met je scooter langs? Een brommer lijkt in ieder geval geen moeite te hebben er tussendoor te sneaken.

5

6

▲ 5. Aantrekkelijkheid: aantrekkelijk materiaalgebruik, maar zet daar dan wel goed beheer op

6. Aantrekkelijkheid negatief: de vormgeving van onderdoorgangen/infrastructuur in de jaren '60 en '70.

omgeving te kunnen 'begrijpen' en geven daarmee een gevoel van controle en veiligheid. Semi-openbare ruimten leveren in gebruik en beheer vrijwel altijd problemen op als niet duidelijk is voor wie en voor wat die ruimten bestemd zijn en wie ze beheeren. Een duidelijke en eenduidige routing met goede oriëntatiemogelijkheden is belangrijk voor een positieve beleving. Het is voor gebruikers belangrijk zich goed te kunnen oriënteren. De structuur (wegen, paden en gangen) moet duidelijk en logisch zijn en voorzien zijn van goede oriëntatiemogelijkheden.

Aantrekkelijkheid draait om schoon, heel, plezierige materialen en kleuren en prettige verlichting. Dergelijke kenmerken

dragen bij aan een veilig gevoel van de gebruikers. Door de bouwvolumes komen ook windhinder en bezonning om de hoek kijken: een openbare ruimte met levendige functies er omheen zal niet werken als het verblijfsklimaat er onprettig is.

Leren van beheren

De afstemming tussen ontwerp en beheer is een ander belangrijk aandachtspunt, omdat nog te vaak omgevingen ontworpen worden die een zeer hoog beheerniveau nodig hebben, terwijl dat niet gerealiseerd kan worden. Het is dan niet mogelijk het beoogde kwaliteitsniveau vast te houden. Wie op het terrein van sociale veiligheid ontwerpfouten maakt, moet op de (vaak jaar na jaar heel kostbare) beheerblaren zitten! Hetzelfde geldt voor de link tussen ontwerp en handhaving: elementen die in de ontwerpfase worden bedacht en die later intensieve handhaving (door politie of andere toezichthouders) nodig zullen hebben, zouden alleen gerealiseerd mogen worden wanneer die handhaving daadwerkelijk geleverd kan worden. Door vooraf goed over ontwerp en inrichting na te denken, kan in de beheerfase daardoor vaak heel veel bespaard worden: Veilig beheer is effectief en bespaart kosten!

ting na te denken, kan in de beheerfase daardoor vaak heel veel bespaard worden: Veilig beheer is effectief en bespaart kosten!

Noten

1. (On)veiligheid die objectief vaststelbaar is, bijvoorbeeld aan de hand van het aantal geregistreerde inbreuken wordt objectieve veiligheid genoemd.
2. Subjectieve veiligheid is de mate waarin iemand zich (on)veilig voelt. Dit staat tegenover objectieve (on)veiligheid en er is geen correlatie tussen die twee. Verbetering van de objectieve veiligheid betekent niet automatisch een verbetering van de subjectieve veiligheid.
3. Zie ook: Stichting Veilig Ontwerp en Beheer, die - als onderdeel van een wereldwijd netwerk - de kennis op dit terrein verspreidt.
4. Zie 'Handboek Veilig Ontwerp Veilig Ontwerp en Beheer'; uitgeverij Toth, eerste druk 2008. Mogelijk gemaakt door de ministeries van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK), Justitie, Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieu (VROM), Bouwend Nederland en de Hogeschool van Utrecht.
5. Zie ook het artikel 'Cameratoezicht en design' van Sander Flight elders in dit magazine.

14 JUNI CONGRES 'VEILIG BEHEER IS EFFECTIEF EN KOSTENBESPAREND'

Herkent u in uw eigen werk situaties zoals beschreven in dit artikel of in de andere artikelen in dit themanummer? Wilt u weten hoe u in uw eigen gemeente door middel van strategieën en

tactieken op het gebied van 'veilig ontwerp en beheer' de effectiviteit van maatregelen op het gebied van sociale veiligheid kan verhogen zonder dat dit ook de beheerlasten verhoogd? Kom dan op vrijdag 14 juni 2013 naar het congres in Deventer dat Stichting Veilig Ontwerp en Beheer (SVOB) samen met Saxion Hogeschool organiseert. Stadswerk ondersteunt het congres. In diverse lezingen en interactieve parallelsessies en op een compacte informatiemarkt kunt u uw licht opsteken en met andere vakgenoten discussiëren over onder andere de effectiviteit van dadergerichte of situatiegerichte aanpak, de invloed van de omgeving op het gedrag van mensen, het betrekken van bewoners bij veilig beheer, informatiegestuurde handhaving en organisatieoverstijgend samenwerken aan sociale veiligheid in de wijk. Meer informatie over het congres is te vinden op www.veilig-ontwerp-beheer/activiteiten.

WEBSITES

www.veilig-ontwerp-beheer.nl
www.ecoconsult-gmm.nl
www.dsp-groep.nl